

УДК 373.5.015.31:37.012

**ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПИТАНЬ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Булгакова Т. М., аспірант

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Україна, Мелітополь

У статті визначено і обґрунтовано проблему художньо-естетичного виховання школярів із дослідженням його витоків із часів Запорізької Січі. Автор розглядає основні засади художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх школах України в другій половині ХХ століття. Зазначається, що процес художньо-естетичного виховання школярів до 90-х років минулого століття визначався офіційними документами уряду і КПРС. Аналізуючи основні напрями художньо-естетичного виховання учнів у радянській школі, визначаються відмінності сутності процесу із 90-ми роками ХХ століття та сучасним навчально-виховним процесом. Розкрито основні шляхи і засоби формування художньо-естетичних навичок і вмінь у різні відрізки часу, наведено приклади. Автор висвітлює досягнення вітчизняної науки і практики означеного періоду.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, учні загальноосвітньої школи, художньо-естетичний розвиток, гармонійний розвиток особистості, загальноосвітні заклади України.

аспирант, Булгакова Т. М. Динамика становления и развитие вопросов художественно-эстетического воспитания учащихся в общеобразовательных школах Украины (вторая половина ХХ века) /

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, Украина, Мелитополь

В статье определена и обоснована проблема художественно-эстетического воспитания школьников с исследованием его истоков со времен Запорожской Сечи. Автор рассматривает основные принципы художественно-эстетического воспитания учащихся в общеобразовательных школах Украины во второй половине XX века. Отмечается, что процесс художественно-эстетического воспитания школьников до 90-х годов прошлого века определялся официальными документами правительства и КПСС. Анализируя основные направления художественно-эстетического воспитания учащихся в советской школе, определяются различия сущности процесса с 90-ми годами XX века и современным учебно-воспитательным процессом. Раскрыты основные пути и средства формирования художественно-эстетических навыков и умений в различные отрезки времени, приведены примеры. Автор освещает достижения отечественной науки и практики указанного периода.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, ученики общеобразовательной школы, художественно-эстетическое развитие, гармоничное развитие личности, общеобразовательные заведения Украины.

Graduate student, Bulgakova T. M. Dynamics of formation and development of arts and aesthetic education of pupils in general education institutions of Ukraine (the second half of the XX century) / Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine, Melitopol

The problem of artistic and aesthetic education with the study of its origins from the time of the Zaporozhian Sich is defined and justified in the article. The author examines the basic principles of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions of Ukraine in the second half of the twentieth century. It is noted that the process of artistic and aesthetic education to the 90s of the last century was defined by official documents of the Government and the Communist Party. Analyzing the main areas of artistic and aesthetic education of

pupils in the Soviet school, determined by differences nature of the process with the 90-ies of XX century and modern educational process. It outlines the main ways and means of forming artistic and aesthetic skills in different periods of time, are examples. The author highlights the achievements of national science and practice of the period.

Keywords: artistic and aesthetic education, pupils of general education institutions, artistic and aesthetic development, harmonious development of personality, general establishments of Ukraine.

Вступ. В центрі уваги життєдіяльності сучасного школяра проблеми практичних реалій, відповідно до них формується система цінностей та принципи поведінки. Майбутнє нашої нації залежить від світоглядної орієнтації підростаючого покоління. Педагог в процесі озброєння художньо-естетичними знаннями, навичками і вміннями сприяє формуванню в учнів почуттів, інтересів, смаків та переконань. В мистецтві, художніх творах, прекрасному, навколишній дійсності особистість знаходить доступні відповіді на всі питання та формує сферу спілкування. Особливого значення у сучасних умовах набуває критичне переосмислення і теоретичне узагальнення досвіду роботи загальноосвітніх закладів України другої половини ХХ століття, позитивні надбання цього періоду, які можуть бути використані в сучасній виховній системі.

Естетичне виховання особистості є предметом наукового аналізу філософів (Т. Андрущенко, М. Бердяєв, Є. Громов, Л. Левчук, В. Мовчан та ін.), які вважають його засобом залучення молоді до духовних суспільних цінностей; педагогів (А. Запорожець, І. Зязюн, О. Киричук, Б. Кобзар, О. Семашко, В. Сухомлинський та ін.), які розробили його концептуальні підходи; психологів (Г. Балл, І. Бех, Т. Кириленко, В. Москалець). О. Буров, О. Дем'янчук, Д. Джола, Г. Тарасенко, А. Щербо та ін. обґрунтовують засади теорії та практики художньо-естетичного виховання в історичному розрізі.

Науковці стверджують, що художньо-естетичне виховання є важливим напрямом освіти.

Формулювання мети статті та завдань. Мета даної статті полягає у вивченні та здійсненні аналізу стану та педагогічних аспектів художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл в другій половині ХХ століття, охарактеризувати їх шляхи використання на даному етапі розвитку української педагогіки.

Виклад основного матеріалу статті. Про надання важливого значення художньо-естетичному вихованню дітей на Україні відомо ще з старослов'янських часів – українська народна педагогіка знайшла втілення в усній народній творчості. Слов'янські народи створили самобутню культуру, що мала важливе значення для подальшого розвитку країни, виникнення державності. З початку ХVІ століття на Дніпровських порогах з посиленням іноземного тиску виникають поселення вільних людей – козаків, які боролись за долю свого народу. На Запорізьку Січ втікали витривалі та відважні українці, що не боялися труднощів і боролися проти чужоземних загарбників. Виникла перша запорізька школа, в якій навчалися і діти, і дорослі читати, писати, рахувати, співати, вивчали народну творчість про героїчну історію предків, гартуючи характер і волю. Організовувались перші музичні школи, у яких навчались грі на кобзах і лірах. Своє відношення до чеснот запорозькі козаки виражали у віршах і піснях: «У нас над усе честь і слава, військова справа, – щоб і себе на сміх не дати, і ворогів під ноги не топтати» [2, с. 169].

В радянській школі у вихованні превалювало формування якостей культурного громадянина, будівника комунізму. З успіхом використовувались всі засоби художньо-естетичного виховання: музика, художня література, мистецтво, природа, праця, театр, кіно, туризм, екскурсії тощо.. Всебічний розвиток учнів, наукова розробка питань формування комуністичної свідомості підрастаючого покоління були важливими завданнями радянської педагогіки. «Закон про зміцнення зв'язку школи з

життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» 1958 року наголосив на марксистсько-ленінській цілі педагогіки – формування гармонійно розвиненої особистості. За вказівкою Міністерства Освіти СРСР у кожній школі УРСР, починаючи з 50-х років, створювались гуртки для подальшого показу їхньої діяльності в конкурсах-оглядах. В художньо-естетичне виховання впліталось формування патріотизму та інтернаціоналізму, ними була пронизана художня література, музичне, образотворче мистецтво. Програми для всіх класів передбачали учнівські твори про природу – опис пір року, спостережень над різними явищами природи. Акцентувалась увага на найповнішому розкритті краси природи в праці, коли школярі можуть милуватися ніжним забарвленням ягід, фруктів, трав та квітів у саду, доглядати рослини, стежити за їх розвитком.

Художньо-естетичне виховання у школі, доводить вчений Є. Квятковський, має проходити як організований процес з урахуванням вікових особливостей, бази художньо-естетичної освіти, виховання та психічних якостей. Автор стоїть на позиції, що програмно-методичні документи мають бути у нерозривному зв'язку із ідеологічним, моральним і трудовим вихованням та дотриманням єдиних психолого-педагогічних принципів в усіх формах занять у школі [3, с. 9 – 12]. Прорахунком занять мистецтвом В. Бабій вважав в тому, що вони не в повній мірі сприяють розвитку творчого мислення учнів, самостійності і ініціативності. Вчений відмічав, що автори підручників, методичних розробок проявляють повільність у вдосконаленні змісту і методів навчання та наголошував на необхідності більш наполегливо шукати резерви керування розвитком творчого потенціалу особистості школяра [1, с. 4].

Основним змістом художньо-естетичного виховання 90-х років минулого століття було спрямування на відродження духовності. Усі форми музичних занять з школярами спрямовувалися на їхній духовний розвиток. Хоча можна виявити такий недолік – у програмі 80% твори української музики (народної та композиторської) і менше 20% твори світової музичної

класики [5]. З'явилися нові різновиди уроків з цього напрямку: по ознайомленню із творами мистецтва; по вивченню творчості окремих художників; по сприйняттю і оцінці творів мистецтва; оволодіння вміннями і навичками в різних художніх техніках; виконання самостійних творчих робіт. Позаурочними формами художньо-естетичного впливу стали екскурсії; відвідання художніх виставок, музеїв, творчих майстерень художників; створення шкільних музеїв; колективне оформлення свят і ін. Структурними елементами естетичної культури дослідниця О. Сташук називає естетичні сприйняття, відчуття, смак, потреби, інтереси, ідеал, вміння порівнювати, робити висновки з приводу естетичного, творчі та виконавські практичні уміння та навички [6, с. 30 – 35].

Найважливішою метою сучасного художньо-естетичного виховання школярів є засвоєння універсального змісту людського досвіду, закладеного у мистецтві, літературі, мові, музиці, історії, культурі, звичаях народу. Одним з основних завдань школи з художньо-естетичного виховання є створення його системи, під якою розуміється живий, цілеспрямований, організований і контрольований процес художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання дітей, побудований на основі сукупності методологічних принципів, їх психолого-педагогічного обґрунтування. Високій меті гуманістичного виховання та розвитку творчого потенціалу особистості покликано слугувати художньо-естетичне виховання [4].

Висновки.

Таким чином, в другій половині ХХ століття теорія і практика художньо-естетичного виховання України накопичила велику базу форм, методів та засобів, які з успіхом можуть використовуватись і зараз. Навчально-виховна діяльність радянської школи була пронизана пануванням ідеології марксистсько-ленінської концепції соціалізму й побудови комунізму. Діяльність, що приносила задоволення учням, була пов'язана з соціально-економічним розвитком країни. В художньо-естетичному вихованні були задіяні різноманітні напрями: поезія, музика, хореографія,

образотворче мистецтво, природа, праця, театр, кіно тощо. В 90-х роках досліджуваного періоду у вихованні основним стало виховання духовності у підростаючого покоління та відродження української культури. В умовах становлення нової молоді формациї громадян незалежної Української держави особливого значення набуває художньо-естетичне виховання, у процесі якого формуються естетичні потреби й інтереси, виникають емоції, переживання, почуття та розвивається естетичний смак. Система сучасної художньо-естетичної освіти і виховання має потенціал відродження кращих національних культурних традицій, вдосконалення здобутків радянського періоду навчально-виховного процесу у взаємозв'язку з найсучаснішими інноваційними ідеями.

Перспективами подальших розвідок вважаємо дослідження методики художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх школах другої половини ХХ століття.

Література:

1. Бабій В. І. Розвиток творчої діяльності молодших підлітків на заняттях музикою в загальноосвітній школі: дис ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія і історія педагогіки» / В. І. Бабій. – К., 1986. – 167 с.
2. Запорожці: До історії козацької культури / [Упорядк. тексту, передм. І. Кравченка]. – К. : Мистецтво, 1993. – 400 с.
3. Квятковский Е. В. Методологические проблемы совершенствования системы эстетического воспитания / Е. В. Квятковский // Система эстетического воспитания школьников. – М.: Педагогика, 1983. – С. 9 – 12.
4. Мороз В. В. Підготовка майбутнього вчителя до розвитку творчого потенціалу молодших школярів на уроках музики: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Мороз. – К., 2009. – 261 с.

5. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музика: 5-8 класи / [О. Я. Ростовський, Р. О. Марченко, Л. О. Хлебникова]. – К.: Перун, 1996. – 102 с.

6. Сташук О. А. Формування елементів естетичної культури молодших підлітків на уроках образотворчого мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. «Теорія і історія педагогіки» / О. А. Сташук. – Рівне, 1997. – 235 с.

References:

1. Babii V. I. Rozvytok tvorchoi diialnosti molodshykh pidlitkiv na zaniattiakh muzykoiu v zahalnoosvitnii shkoli: dys ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.01 «Teoriia i istoriia pedahohiky» / V. I. Babii. – K., 1986. – 167 s.

2. Zaporozhtsi: Do istorii kozatskoi kultury / [Uporiadk. tekstu, peredm. I. Kravchenka]. – K.: Mystetstvo, 1993. – 400 s.

3. Kvyatkovskiy Ye. V. Metodologicheskie problemy sovershenstvovaniya sistemy esteticheskogo vospitaniya / Ye. V. Kvyatkovskiy // Sistema esteticheskogo vospitaniya shkolnikov. – M. : Pedagogika, 1983. – S. 9 – 12.

4. Moroz V. V. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do rozvytku tvorchoho potentsialu molodshykh shkolariv na urokakh muzyky: dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / V. V. Moroz. – K., 2009. – 261 s.

5. Prohramy ta pourochni metodychni rozrobky dlia serednikh zahalnoosvitnikh shkil. Muzyka: 5-8 klasy / [O. Ya. Rostovskyi, R. O. Marchenko, L. O. Khlebnykova]. – K.: Perun, 1996. – 102 s.

6. Stashuk O. A. Formuvannia elementiv estetychnoi kultury molodshykh pidlitkiv na urokakh obrazotvorchoho mystetstva : dys. ... kand. ped. nauk : spets. 13.00.01. «Teoriia i istoriia pedahohiky» / O. A. Stashuk. – Rivne, 1997. – 235 s.